

**МУЗЕЙЛАР ЎТМИШ ИЗЛАРИ ВА КЕЛАЖАГИМИЗ
ПАЙДЕВОРИДИР**

Наманган вилоят тарихи ва маданияти

давлат музейининг илмий ходими

Комилова Зулфия

Музейлар моддий маънавий меросни сақловчи маданий маскан сифатида фаолият кўрсатиб келаётган улғуф масканлардан биридир. Музейларнинг асосий вазифалари қаторида ўзоро маданий алоқаларни шакллантириш ва ривожлантириш, расмий ва норасмий тарзда маърифат тарқатиш, ижтимоий бирлик ва барқарор тараққиётни ўрнатиш ҳисобланади. Музейлардаги юр-тимизнинг бой тарихи, халқимиз маънавияти, ўзига хос урф-одатларини акс эттирувчи ноёб ва бебаҳо ашёлар, бетакрор асори-атиқалар ёрдамида ёшлар онгига ота-боболаримизни миллий маънавиятини, урф-одатларини, қадимий ўзбек хунармандчилигини, маънавий-маърифий озукасини сингдириб бориш учун музейларнинг ўрни жуда ҳам катта аҳамиятга эга ҳисобланади. Ҳозирги кунда маданиятлар алмашинуви, урф-одатлар, турмуш тарзидаги илғор бўлган тамойилларнинг ўзлаштирилиши каби ижобий жараёнлар жадал суратда давом этаётган юртимизда инсониятнинг маънавий – руҳий хазинасига беқиёс ҳисса қўшган тадбирларнинг ривожланиб боришида музейлар катта рол ўйнамоқди. Ибтидоий жамоа давридан токи шу кунгача бўлган инсоннинг кундалик эҳтиёжига айланган хунармандчилик ота-боболаримиздан бизга асрлар оша етиб келмоқда. Кулолчилик, косибчилик, кўнчилик, рахтагарлик, совунгарлик, каштачилик, тикувчилик, гилам тўқиш, кегизчилик, пичоқчилик, темирчилик, ёғочсозлик, мискарлик, наққошлик, заргарлик каби хунарлар авлоддан – авлодга миллийлиги билан ўтиб келмоқда. Ўзбекистонда, балки дунё миқёсида оммани ўзбек миллий кулолчилиги буюмлари, ёғоч ўймакорлиги, заргарлик зебузийнатлари, чеканкали мискарлик буюмлари, каштачилик наъмуналари

Ўзини сеҳирли усуллари билан ўзига тортади. Ўзбек халқининг азал-азалдан турли ҳунармандчиликларини мерос бўлиб келиши тарихий манбаалардан маълум. Қадимги битикларда ҳам турли касблар ҳақида манбаа битиклари мавжуд. Ўзбек халқи орасида қадим-қадимдан ҳунармандчилик тараққий этиб бориб, бежирим буюмлар яшаш, кундалик ҳаётда асқотадиган жихозлар таёрлаш, шу орқали ўз меҳнати билан одамларга наф келтириш қадрият даражасига кўтарилиб борди. Ҳар йили миллионлаб зиёратчиларнинг ташрифи заминида илғор тухника ва технологиялар, ахборот-ресурс марказлари, интерфаол бўлган усуллардан кенг фойдаланиш, замонавий мавжу бўлган лойиҳаларни ижобий амалга ошириш ва-зифаларини илмий манбааларга таяниб амалга оширилганлиги турибди. Барча турдаги музейларга қадам ранжида этаётган кишида ўтмиш ва ёрқин келажак борасидаги фикрлаш доираси кенгайиб бориши табиийдир. Инсоният ҳаёти давомида, унинг онг-шуури равнақ топишида муҳим аҳамият касб этган илк ибтидоий предметлардан токи тараққиётнинг юксак поғоналарида яратилган нодир ашёларгача мужассам бўлган музейлар тарих, маънавияи ва санъат хазинаси дейилиши бежиз эмас. У нафақат сақлаб келинаётган меросни номоён этувчи маданий маскангина эмас, балки илмий тадқиқотлар ва таълим-тарбия тадбирларини олиб борувчи улуғ масканлардан биридир. Мустақиллигимизни дастлабки кунларидан бошлаб давлатимиз томонидан юртимиз тарихига атрофлича баҳо берилиб, дунё та-маддунига ўзларининг ниҳоятда беқиёс ҳиссаларини қўшган буюк аждодларимизнинг номларини тиклаш, уларнинг хонақоларини ва бақбараларини, қабрларини обод этиш, тарихий хотира объектларини асраб-авайлаш масалаларига алоҳида эътиборни қаратилди. Жумладан қадимий отахон музейлар фаолиятини ривожлантириш билан бирга, янгидан-янги турли музейлар ташкил топди. Жумладан Ўзбекистан тарихи Давлат музейи, Темурийлар тарихи Давлат музейи, Қатағон қурбонлари хотира музейи, Термиз Археология музейи, Олимпия Шон-Шухрат музейи, Фарғона музейи ва шу жумладан 1920- йилда асос солинган Наманган вилоят тарихи ва маданияти давлат музейи, шунингдек Самарқанд, Бухоро, Хива

шаҳарларидаги осмон остидаги музейларимиз асрлар тарихига эга мавқелари бор. Барчамизга маълумки “18- май-халқаро Музейлар куни” деб эълон қилингандан буён дунё миқёсида бу сана нишонланиб келади. Кўплаб музейларнинг юбилейлари ҳам шулар қаторидан ўрин олган.Ва шу сана таъсирида янгидан-янги фармонлар, қарорлар, музейлар ишини такомиллаштириш борасидаги чора-тадбирлар тасис этилиб келинмоқда. Жумладан- Қуролли конфликт ҳолатида маданий бойликларни ҳимоя қилиш ҳақидаги Конвенция 1954-1999-йиллардаги.1972-йилги бутун жаҳон маданий ва табиий меросни ҳимоя қилиш ҳақидаги Конвенция.1976-йилги маданий бойликларни халқаро алмашинуви ҳақидаги Тавсия. 2001-йилги сув ости маданий меросини ҳимоя қилиш ҳақидаги Конвенция.2003-йилги номоддий маданий меросни ҳимоя қилиш ҳақидаги Конвенция.Юнеско томонидан 2015-йил 17-ноябрда қабул қилган “Музейларни жамиятда тутган ўрни ва уларнинг ҳилма-ҳиллиги, музей ва коллекцияларни сақлаш ва тарғиб этиш бўйича Тавсия қабила шулар жумласидандир.Ушбу тавсияларда музей фаолияти вазифалари қаторига ўзоро маданий алоқаларни шакллантириш ва ривожлантириш,расмий ва норасмий тарзда маърифат тарқатиш,ижтимоий бирлик ва барқарор тараққиётни ўрнатиш эканлиги ҳам алоҳида аҳамиятга эга.Бунинг қаторида 21-аср музейлари концепциясида инновацион йўналиш- ни ривожлантириш борасидаги 4 та бобли йўриқнома ҳам мавжуд.Унинг биринчи бобида музейлар жамият ва унинг тараққиётига хизмат қилувчи,яна кенг омма учун очиқ, маданий меросни тўплаш,сақлаш,тарғиб,тадқиқ ва намоиш қилиш ҳамда маънавий озикланиш талабларини қондира оладиган ноижорат ташкилат эканини белгиланган.Ҳозирги кунда ҳунармандчилик маҳсулотларини четга экспорт қилиш ва ҳунармандлар фаолиятини янада кўпроқ ривожлантириш мақсадида 2018-йилдан бошлаб дунёнинг 20 дан зиёд давлатида, жумладан Германия, Швецария,Россия,Литвия,Корея, АҚШ, Италия, Малайзия, Озарбажон, Финляндия, Ҳиндистон, Франция, Греция, Туркманистон, Эрон, Украина, Туркия, Хитой, Испания каби давлатларда 113 та олий даражали кўргазмалар ва ярмаркалар ўтказилди. Ҳукуматимиз томонидан

жорий этилган ПФ-3393-сонли Қарорнинг 5-бандида Ўз.ССП, “Хунарманд” уюшмаси хунармандчилик махсулотларини шаҳар ва узоқдаги туманлардан сотиб олиш, шунингдек келгусида йирик ҳисобланган кўп шаҳарларда хунармандчиликларимиз махсулотларини сотиш ҳамда экспорт қилиш учун “Хунарманд” уюшмаси ҳузурида савдо-харид корхоналари ташкил этиш ишлари олиб борилмоқда. Уюшма таъсисчилигида “Срафтанд арт” МЧЖ ташкил этилган ва ушбу корхона келгусида Республикамизнинг туристик объектлари, диққатга сазовор жойлари, ҳудудлардаги хунармандчилик марказларида ҳамда бир қатор замонавий ва маҳаллий бозорларда сотувни йўлга қўйилганлиги таҳсинга лойиқдир. Шунингдек бир қатор ташкилот ва вазирликлар билан ҳамкорликда “Хорижий мамлакатларда ўтказиладиган кўргазма, танлов, ярмаркаларда намоиш этиш учун хунармандчилик махсулотларини олиб чиқишнинг соддалаштирилган яъни хунармандларга қулай имконлар берувчи “Низом”ни ишлаб чиқилиши экспорт масалаларини муаммоларига ечим бўлди. Эндиликда хорижга ўзларининг хунармандчилик махсулотларини олиб чиқмоқчи бўлганлар “Хунарманд” уюшмаси билан ҳамкорликла иш олиб боришади. Уюшманинг республикамиз ҳудудларида 13 та вилоят бошқармаси ва 92 та бўлимлари мавжуд. Ҳозирги кунда уюшманинг аъзоларининг сони 10000 нафардан ошиб кетди. 3735 нафар хунармандга имтиёзли кредитлар берилди. Шунингдек ҳудудий бўлимларда 2000 та “Уста-шоғирт” мактаблари ташкил этилган ва бунда 7356 нафар ёшларга миллий хунарларимизни ўргатиб борилди. Шунинг ҳам тақидлаб ўтиш керакки миллий хунармандларнинг ясаган ижод маҳсулларини намоиш этишда музейларнинг ўрни беқиёсдир. Музейлар йилномалари манбаалари-га назар соладиган бўлсак йиллар давомида кўплаб хунар соҳиблари ишларини кенг оммага намоиш этилиб, тадбирлар ўтказиб келинмоқда. Шу жумладан “Кулолчилик” хунармандлари кўргазмалари. Кулолчилик бу миллий хунармандчиликнинг энг қадимгиларидан бири. Асосан тупроқдан лой таёрлаб буюм ясалган. Кулолчиликнинг асосий иш қуроли кулол чархи ва хом ашёси табиий тупроқдир. Ясалган буюмлар маҳсус хумдонда олов ёқиб

куритилади ва унинг юзасига ранг берилади.Кўргазмаларда турли хажмдаги хумлар,хурмачалар,шамдонлар, қора чироклар, сархона, жомашов, сопол косалар, икки ва тўрт қулоқли сопол идишлар, гул туваклари, вазалар намоиш этилади. **Косибчилик** махсулотларидан каш, махси,этик, чориқ кабилаа кўргазмадан жой олади.Косибчилик хом ашёси хайвон териларини таёрланганларидир. Бу касбга мелоддан аввалаги 4-минг йилликларда асос солинган эди.Косибчиликнинг асосий хом ашёсини таёрловчиларни кўнчилар деб аталган.Кўргазмалардан кўпроқ жой олган асори атиқалар **мискарлар** таёрлаган мис буюм турлари бўлиб, улар мис кўза,мис самавар, мис қумғон, самавар қумғон, мис лаган, мис тоғора, мис чайнак-пиёла, мис шамдон кабилар ҳисобланади.Мискарликка жеж даврида асос солинган.Энг нозик ҳунармандчиликлардан бири бу **заргарлик**. Заргарларнинг хом ашёлари бу олтин, кумуш, мис ва турли гавҳар,феруза, дур, ҳақиқ каби безак тошларидир.Заргарлар томонидан баргак,бибишак, билакузук, бозубанд, бозгардон, балдоқ, булоқи, сирға, бўйинтумор, гажак, дуотузи, жевак, жиға, заркокил, зебигардон, зулф, исирға, кокил, ойбаодоқ, осматузи, санчок, тавқ, тилла баргак, тилла тузи, тиллақош, турунж, узук, шокила, қашқар балдоқ ва ҳалқа каби қадимий тақинчоқ турларини ясашган.Ўзбек миллий ҳунарлари орасида нафис каштачиликка қадимдан асос солинган.Барча халқларда каштанинг ўз услуби мавжуддир.Дастлабки кашталар хайвон териларига тикилган эди.Кейинчалик этик ва махсиларга ҳам кашта тикила бошланган. Асрлар давомида тошдан суяк бегизларга,кейинчалик метал бегизларга ўтиш билан шунингдек тўқиш,мото тўқиш,бўяш кабилар инсоният томонидан ихтиро этилиб келган.19-асрда тикув машинкаси ихтиро этилгунча барча ишлар қўл меҳнати билан қилинган.Музейлар ҳазиналарида каштали палаклар,сўзаналар,паранжи безаклари кабилан доимий намоишда. Тарихан маълумки мато пайдо бўлгач тикувчиликка асос солинган.Тикувчилар тамонидан жангчилар кийимлари, амалдорлар кийимлари,шахарлик асизодалар кийимлари, аёллар кийимлари, маросимлар кийимлари тикилиб, уларнинг янги урфга оидлари яратилиб келган.Музейларнинг экспозитциялари ва вақтинчалик кўргазмаларидан

юқоридагидан ташқари рихтагарликка, совунгарликка, ёғочсозликка, гилам тўқишга, кигизчилик, пи-чоқчиликка, темирчиликка оид бўлган турли асрларга оид экспонатлар жой олган. Мустақиллик кўёши ўз нуруни сочиб эндиликда Озод Ватанимизга алоҳида латофат бахш этмоқда. Эркин ижодий фаолият кўрсатиш, хур Ўзбекистонимизнинг буюк келажаги учун яшаш ва курашиш завқини бермоқда. Янги Ўзбекистон давлати ўз сиёсатининг бош тамоили сифатида маънавият ва маърифатни асос қилиб олди. Давлатимиз раҳбари ҳалқимизни маърифат йўлига дават этиб, ҳар бир инсон қалби маърифат чироғида айла-нишини, юракларимизда зиё туйғуси акс садо беришни орзу қилмоқда.

Фойданалинган адабиётлар.

1. “ Ўзбекистон миллий энциклопедияси “ - 2002-йил- 3-боб.
2. “ Мозийдан садо ” – илмий-амалий, маънавий-маърифий журнал.
3. “ Энциклопедик луғат ” 1991-йил.
4. “ Адабиёт мухити ” тарихидан рисоласи. 2019-йил.
5. “ Ўзбек миллий ҳунармандчилиги тарихига бир назар ” РИСОЛАСИ. 2019-ЙИЛ